

Д. М. Шевчук

**СМИСЛ І МЕЖІ ПОЛІТИЧНОГО:
ФІЛОСОФСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ**

Монографія

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2014

УДК 1:32
ББК 87
Ш 37

Національний університет «Острозька академія»

Рекомендовано до друку
вченою радою Інституту вищої освіти освіти НАПН України
(протокол № 4/8 від 28 квітня 2014 року)

Наукові рецензенти:

Бойченко М. І. – доктор філософських наук, професор;
Зайцев М. О. – доктор філософських наук, професор;
Зінченко В. В. – доктор філософських наук;
Пролеєв С. В. – доктор філософських наук, професор.

Науковий редактор:

Предборська І. М. – доктор філософських наук, професор.

Ш 37 Шевчук Д. М. Смысл і межі політичного: філософська інтерпретація : монографія / Д. М. Шевчук. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – 374 с.
ISBN 978-966-2254-87-7

Монографію присвячено дослідженню феномену політичного та онтологічних відношень сучасного політичного світу. На основі досвіду феноменології, герменевтики та політичної антропології розроблено інтерпретативний аналіз політичних феноменів, спрямований на виявлення смислу та меж політичного. У дослідженні розглянуто основні типи політичного і найбільш узагальнені форми його проявлення, а саме як антагоністичного, агоністичного, уявного та символічного. Окреслення цих типів закладає орієнтири для представлення смислового розгортання онтологічних вимірів політичного світу. Зокрема, здійснено спробу показати, що для кожного політичного світу універсальними є співвідношення між публічним і приватним, індивідуальним і спільнотним, сакральним і профанним, центральним і периферійним. Сучасний політичний світ характеризується низкою спотворень, тому закономірним етапом дослідження є діагностика неавтентичних проявів політичного в умовах сучасності (таких як «машина політичного», біополітика, певні форми політичної теології). Цей аспект проведеного дослідження має на меті відкрити передумови для пошуку способів їх подолання.

УДК 1:32
ББК 87

ISBN 978-966-2254-87-7

© Шевчук Д. М., 2014

ЗМІСТ

ВСТУП 5

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ ПОЛІТИЧНОГО СВІТУ

1.1. (Мета-)філософські передумови осмислення політичного світу	10
1.2. Соціально-філософська критика як підґрунтя інтерпретативного аналізу	26
1.3. Феноменологічний підхід до осягнення феноменів політичного світу	46
1.4. Інтерпретація і розуміння політичного як герменевтична проблема	68
1.5. Політична антропологія і «насичений опис» політичного	91

РОЗДІЛ 2 ТИПОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОГО

2.1. Політичне як антагоністичне	111
2.2. Політичне як агоністичне	137
2.3. Політичне як уявне і символічне	154

РОЗДІЛ 3 СМИСЛОВЕ РОЗГОРТАННЯ ОНТОЛОГІЧНИХ ВИМІРІВ ПОЛІТИЧНОГО СВІТУ

3.1. Публічне і приватне	175
3.2. Індивідуальне і спільнотне	196
3.3. Сакральне і профанне	225
3.4. Центральне і периферійне	241

РОЗДІЛ 4
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СПОТВОРЕНЬ
У СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ СВІТІ

4.1. Межі політичного і надзвичайний стан	257
4.2. Сучасні дегуманізаційні трансформації <i>bios politikos</i>	275
4.3. «Машина політичного» як стратегія творення політичного світу	290
4.4. Біополітика як сучасна парадигма політичного	308
4.5. Політична теологія і політичне месіанство	326
ПІСЛЯМОВА	350
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	353

ВСТУП

Світ політики, який нас оточує, видається для людини чимось очевидним і природним. Тому те, що соціальна філософія прагне його зрозуміти, є доволі закономірним. Загальним предметом філософської інтерпретації політичного світу можемо визначити феномен політичного. При цьому завданням, яке стоїть перед філософом, є не просто осмислити політичні процеси, але й здійснити спробу вказати на таке смислове проявлення феномену політичного, яке не зумовлює експлуатацію людини, а передбачає автентичність (само)окреслення її буття як *bios politikos*, що відповідає людській природі. Філософія не просто вивчає політику, вона здатна сягати основ політичного світу, змінюючи їх. Іншими словами, від філософа вимагається не просто описати політичний світ, але й критично на нього поглянути, намагатися зрозуміти смисли, що ним породжуються, та виявити наслідки його відходу від блага. Практично від самих початків філософії соціокультурний розвиток людства демонструє, що філософські ідеї мають суттєві наслідки для політичного світу, що впливає із критичного втручання розуму в цю сферу. Наприклад, онтологія торкається буттєвих основ політичного світу, гносеологія дає поняття істини, філософська антропологія презентує уявлення про природу людини, закладаючи розуміння того, якою є людина як політична істота.

Питання осмислення основних феноменів політичного світу надзвичайно актуальне для сучасної філософії. З одного боку, варто звернути увагу на те, що в основі кожного концепту соціальної філософії, яка займається вивченням політики, лежить певна феноменальна реальність, що проявляє політичне. Втрата зв'язку між поняттям та феноменальною реальністю призводить до того, що філософія оперує «порожніми» поняттями, які втратили своє традиційне значення. З іншого боку, осмислення основних феноменів політичної реальності, їх своєрідне «проявлення» створює підґрунтя для раціональної реалізації політики. Зрештою, у межах соціальної філософії чітко усвідомлено, що

сучасна політика виявляє прагнення до реконфігурації власного простору. Тому їй постає потреба концепції політичного, яка ґрунтується на розумінні смислів, що ним породжені.

У сучасній філософській літературі доволі часто звучать голоси, які нарікають щодо наявності великої кількості феноменів, які прагнуть видаватися політичними, але не є ними за своєю суттю. До цього додається діагностика утвердження постполітичної парадигми, яка нівелює можливість проявлення смислів політичного через панування маркетингових технологій, механізмів державного управління тощо (терміном «постполітика» описують ситуацію в США за президентства Барака Обами, у Франції – за президентства Ніколя Саркозі, в Італії – за прем'єрства Сильвіо Берлусконі тощо). У цьому контексті цілком знаково звучать слова К. Шмітта про те, що однією із найвиразніших рис сучасності є боротьба проти політичного. Про кризу політичного свідчать заклики про необхідність впровадження в політичний світ нової інтенсивності, радикалізації політичного, його редефініції. Що однак це має означати? Якими мають бути згадані радикалізація та інтенсифікація? І що значить бути сьогодні політичним суб'єктом, який чітко визначає власну політичну позицію, протиставляючи її іншим позиціям, якщо будь-які чіткі розмежування стираються антидемаркаціоністською поставою сучасної культури? Не можна оминати увагою й те, що діагностика кризи політичного – це ніщо інше як пошук теоретичного способу схоплення надзвичайної динаміки перебігу процесів у сучасній політиці. Опис кризовості стану світу політики, насправді, виявляє передумови для розуміння його трансформацій, що має на меті проявити для нас автентичні виміри політичного буття.

Безперечним є те, що політичний світ витворюється не лише на основі розуму, але й через використання вірувань, уявлень, міфів, стереотипів, ілюзій та емоцій. Щобільше, в умовах сучасності можемо простежити, як розум все більше втрачає свої позиції, що в межах філософії політики проявляється критикою тих політичних теорій, які принципово спиралися на засади раціоналізму (наприклад, лібералізму), а також сумнівом в універсалізмі європейського розуму. У цьому контексті постає проблема раціонального обґрунтування принципів справедливості, рівності, політичної свободи тощо. При цьому варто враховувати й те, що

ставлення сучасної людини до політики змінилося. Ми бачимо протести, що не висувають чітко політичних вимог, демократична політика доволі часто виявляє «неполітичність», а розвиток демократії на початку XXI століття породжує феномени та тенденції, що свідчать про здійснення проєктів «контрдемократії» (П. Розанвалон) чи «постдемократії» (К. Крауч).

Узагальнюючи, можемо ствердити, що філософське осмислення політики нині стикається із двома проблемами. По-перше, опис політичного світу часів модерну вичерпав себе. Традиційні дихотомії (наприклад, ліві-праві) не можуть описати політичну дійсність. З'являються такі політичні феномени, які принципово не вкладаються в концепції, що прагнуть їх теоретично представити. Відповідно, доцільно говорити про необхідність переосмислення самої філософії політики. Але, з іншого боку, немає підстав, щоб повністю покладатися на постмодернізм. Його суперечності проявляються хоча б у тому, що він не дає можливості цілком зрозуміти: чи долання традиційного розуміння політичного є тоталізацією постполітики? А чи воно спрямоване на породження нових форм політичного буття? Крім того, сам постмодернізм не є однорідним, виявляючи непослідовність, наприклад, у ставленні до модерну.

Саме в такому контексті висувається вимога нового структурування досвіду політичного світу, що однак не відкидає досягнення модерної і постмодерної філософії, але переосмислює їх. Одним із намірів, які становлять передумову нашого дослідження, є спроба представити методологію, яка дозволить осмислити основні онтологічні виміри політичного та виявить їх спотворення.

Подолати постполітичні стани можна на основі вироблення нового способу осмислення політичних феноменів, який нестиме із собою потенціал політичної критики, що, своєю чергою, складатиме передумову раціонального відношення людини і політичного світу. Таким чином, висувається потреба нової політики, яка набуває форми політики інтерпретації, тобто, по суті, нової герменевтики політичного, яка б окреслила спосіб буття політичного світу. Ця потреба конкретизується в низці питань, які мають для соціально-філософського осмислення політики методологічне значення: як визначити сутність та прояви феноменів, які в загальному порядку соціальних явищ набувають по-

літичного характеру? Який зміст має поняття політичного і яке його методологічне та практичне значення? Відповідно до цього: що становить онтологічні виміри політичного світу? Яким чином можуть «діагностуватися» онтологічні спотворення політичного і якими є їх соціальні, культурні та антропологічні наслідки?

Висхідним пунктом пошуку відповіді на ці питання є окреслення методологічних засад соціально-філософського осмислення політичного світу, що спирається на досвід феноменології, герменевтики та політичної антропології. У результаті ми отримуємо інтерпретативний аналіз політичних феноменів, спрямований на виявлення смислу політичного та меж політики. Наступним етапом є здійснення типологізації політичного і виявлення найбільш узагальнених форм його проявлення, а саме як антагоністичного, агоністичного, уявного та символічного. Окреслення цих типів закладе орієнтири для представлення смислового розгортання онтологічних вимірів політичного світу. Зокрема, це зумовлює спробу показати, що для кожного політичного світу універсальними є співвідношення між публічним і приватним, індивідуальним і спільнотним, сакральним і профанним, центральним і периферійним. Сучасний політичний світ характеризується низкою спотворень, про що ми вже зазначали вище. Тож закономірним етапом дослідження є діагностика неавтентичних проявів політичного в умовах сучасності (таких як «машина політичного», біополітика, певні форми політичної теології). Цей аспект проведеного дослідження має на меті відкрити передумови для пошуку способів їх подолання, що відкриє можливість автентичного (само)окреслення людини як *bios politikos*.

Говорячи про автентичність буття людини як *bios politikos*, тим самим хочемо вказати на ті виміри людського буття, які з необхідністю утверджують гідність та свободу. Йдеться про людяність як фундаментальну рису всіх людей. Це особливий ідентичнісний статус, який не укорінюється в конкретних культурах чи окремих соціальних умовах. Іншими словами, він не може бути зведеним до якихось партикулярних культурних чи соціальних кодів. Але водночас перевищує кожен конкретний культурний чи соціальний контекст, визначаючи його аксіосферу та складаючи можливість для вільної самореалізації людини. Доречним буде згадати в цьому місці твердження Мераба Мамардашвілі про те, що культура є багато, а цивілізація – одна. Не вдаючись у культу-

рологічні та історіософські дискусії про відношення між культурою та цивілізацією, це твердження можна розуміти, як прагнення вказати на те, що об'єднує людей. Зрештою, М. Мамардашвілі пов'язує цивілізацію із можливістю «контакту». Проявлення людяності в політичному світі виступає у формі об'єднання, творення спільнот та досягнення порозуміння. Відштовхуючись від цих роздумів, філософське осмислення політики визначаємо не як спробу дослідження в межах якоїсь «регіональної онтології» (якщо скористатися термінологією М. Гайдегера), а як осягнення людського буття в горизонті можливостей реалізації власної свободи. Філософія потрібна для того, щоб навчити людину як *bios politikos* утверджувати свободу в політичному світі.

Насамкінець, варто подати пояснення щодо назви монографії – «Смысл і межі політичного». Схоплення феномену політичного та визначення його онтологічного статусу в горизонті буття людини як *bios politikos* можливе передусім через різні аспекти смислу, породженого онтологічними відношеннями політичного світу. Філософська аналітика смислу політичних феноменів окреслює межі, які визначають смисловий діапазон політики в її автентичних формах. При цьому йдеться про: 1) межі, які визначають горизонт політичного світу і дають можливість окреслити «регіональну онтологію» політики; 2) межі висловлюваного (промовлюваного) в публічному дискурсі; 3) межі самого смислу, оскільки він завжди конституюваний часом, предметним горизонтом та соціальним контекстом; 4) межі як «кордон», що чітко окреслює, але також як прикордоння, «межова ситуація» політичного, коли смисл може проявлятися більш інтенсивно (наприклад, у ситуації політичного спротиву чи революції).

Соціально-філософський аналіз політичного світу закладає основи витворення цілісної концепції політики, ставши передумовою для теорії демократії, теорії політичної дії, а також розуміння способів її легітимації. Крім того, отримані результати поглиблюють наші уявлення про політичні процеси, що відбуваються в сучасних суспільствах. Це сприятиме розробці методик аналізу та оцінки політики, теоретичному обґрунтуванню ефективного функціонування політичних інституцій, розвитку громадянського суспільства, а також вирішенню проблем політичної практики та витворенню дієвих принципів регулювання політичних відносин у сучасній Україні.

Наукове видання

ШЕВЧУК Дмитро Михайлович

**СМИСЛ І МЕЖІ ПОЛІТИЧНОГО:
ФІЛОСОФСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ**

Монографія

Головний редактор *Ігор Пасічник*

Технічний редактор *Роман Свинарчук*

Комп'ютерна верстка *Наталії Крушинської*

Художнє оформлення обкладинки *Катерини Олексійчук*

Коректор *Світлана Федорчук*

Формат 42x30/4. Ум. друк. арк. 21,74. Наклад 300 пр. Зам. № 59-14
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «TimesNewRoman»

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Видавець СПД Свинарчук Р. В.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
РВ № 27 від 29 липня 2004 року.
Тел. (+38067) 771 28 70, e-mail: 35800@ukr.net.